

MARELE PRINCIPAT AL TRANSILVANIEI ÎNTRE CODURILE DE LEGI AUSTRIECE ȘI DREPTUL UNGAR: AVATARURILE UNEI MODERNIZĂRI LEGISLATIVE (1849-1867)

Loránd Mádly*

Abstract: *The historical evolution of the legislation applicable in Transylvania reveals an interesting and changing picture, in a specific way for a peripheral province located at the intersection of several historical influences. After an evolution marked by the preponderance of feudal law, especially the entry under the reign of Habsburg brought with it a series of reforms to modernize the legal provisions and their application, which led to profound changes in social life and mentality of the inhabitants. In this context, one of the most important trends was codification, along with the introduction of Enlightenment precepts. After the Theresian and Josephine reforms, the Austrian Law Codes were introduced only in the neo-absolutist decade, when direct political dependence on Vienna was able to defeat the primacy of Hungarian law. The moment of cleavage, in which the most politically based differences and tendencies in the choice for one or the other of the systems were most evident, was offered by the years of liberalism, in which there were also moments of uncertainty in the type of legislation that will be able to apply: the central authority, represented by the court chancellor and the provincial governor insisted on keeping the Austrian Codes as they were implemented, with the necessary changes, in the fifties, while the Hungarian political movement wanted the application of Hungarian law.*

This paper, supplemented by a brief presentation of a lawsuit against money counterfeiters, illustrates all these aspects, mainly on aspects of the introduction of new law codes and the respective courts, an undertaking in which Karl Umlauff played an important role, and with brief considerations in the field of law enforcement and the prison system, trying to reveal lesser known elements of the oscillating evolution of Transylvania between several political influences, on the road to modernizing legislation.

Keywords: Transylvania, neoabsolutism, liberalism, Karl Umlauff, prisons, law codes.

În cadrul procesului de modernizare care a cuprins toate segmentele societății mai ales din secolul al XVIII-lea, viața cotidiană a oamenilor a ajuns să depindă tot mai mult de cunoștințele juridice și de impactul aspectelor juridice, această tendință amplificându-se în timp. Este și impactul comunicării – dacă majoritatea disputelor juridice se puteau rezolva în timpurile vechi pe calea dreptului cutumiar, prin instanțe locale, ulterior prin modernizare și profesionalizare, dar și prin complicarea generalizată a raporturilor juridice, sociale, economice, soluționarea acestora se profesionalizează, devenind necesară tot mai mult comunicarea între instanțe, călătorii la instanțe superioare; impactul comunicării se observă și prin transmiterea cunoștințelor, de care este nevoie în

---

* Cercetător științific II dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca; e-mail: lmadly78@yahoo.de

„Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu». Series Historica”, tom LXI, 2022, Supliment nr. 2, p. 101-114.

cantitate tot mai mare și care devin tot mai complexe. Aici putem exemplifica cel mai bine cu parcursul evidenței loturilor funciare, practic baza economică până în epoca industrializării, de la bătaia pe hotar ori ceremonia juridică a amplasării pietrelor de hotar ale dreptului cutumiar românesc, până la cărțile funciare moderne.

Realitatea este, ca în fiecare caz, mai complexă. Procesul de modernizare, în condițiile unor perioade reformiste, a adus posibilitatea unei abordări generale și concrete asupra totalității reglementărilor juridice prin specializare și codificare, rezultatul acestui proces fiind reformele în domeniul juridic, atât în ceea ce privește legile materiale, cât și aplicarea lor, alături de cristalizarea principiului separării puterilor în stat. Codificarea a reprezentat o tendință mai veche ale cărei începuturi le putem identifica în secolul al XVI-lea ajungând mai târziu în faza de maturitate, în partea aceasta Europei fiind prezente elemente ale dreptului roman, apoi *Tripartitul* lui Werböczy (legislație comună cu Ungaria), *Aprobatele* (culegere de legi specifice de după 1540) și *Compiletele* (culegere mai târzie aprobată de Dieta din anul 1669 conținând articolele de până atunci), apoi *articuli novellares* de după 1669 și un alt set de articole din anii 1791-1792, și, desigur, statutele municipale săsești. La acestea se adaugă și alte prevederi și legi din afara acestor colecții, multe din acestea fiind de lege *ferenda* și accentuând caracterul cutumiar al acestui sistem de drept¹. Cele din urmă reflectau cel mai complicat aspect al vechiului drept ungar medieval, perpetuat parțial până în epoca modernă, și anume posibilitatea ca Dietele, ele însele Curți supreme și de apel sau de casație, să răstoarne hotărâri judecătorești în condițiile prevalenței precedentului juridic, rezultând lipsa autorității lucrului judecat, iar culegerile de hotărâri erau reunite în forma *Aprobatelor* și *Compiletelor*, deci pseudo-cărți de legi sau coduri, de fapt colecții de drept cutumiar și de hotărâri mai cu seamă dietale similare sistemului *common law* (*Corpus Iuris Hungarici*) care funcționau în condițiile de atunci ale exercitării puterii judecătorești. Privitor la *Corpus Iuris*, care avea aplicabilitate în Ungaria, mai trebuie amintit și faptul că variantele tipărite sau considerate oficiale conțineau greșeli rezultate din copierea în lanț după un original², ceea ce făcea deseori necesare drumuri în arhive pentru ca judecătorii ori avocații să aibă acces la variante cât mai apropiate de original. În acest context, în pragul reformelor neoabsolutiste putem oricum spune că Marele Principat al Transilvaniei, cu *Tripartitul*, *Aprobatele* și *Compiletele*, Statutele municipale săsești, departe încă de o codificare modernă, erau totuși pe o treaptă mult mai avansată a codificării decât Ungaria cu *Corpus Iuris*. Acestea au fost practic valabile până în anii 1852-53, când au fost introduse Codurile austriece de legi (cu modificările de rigoare, mult discutate în epocă, care se refereau, de exemplu, la dreptul succesoral care trebuia să urmeze

¹ Wenzel Gusztáv, *A magyar magánjog rendszere*, második kiadás, vol. I, Pesta, Athenaeum, 1872, p. 61-63 și urm.

² *Ibidem*, p. 52.

liniamentele cutumelor locale și nu era posibilă sau de dorit octroierea unor dispoziții din alte regiuni ale Monarhiei).

Impactul aspectelor juridice s-a schimbat în cursul procesului de modernizare și în sensul relaxării, prin două aspecte deosebit de importante. Primul ar fi dispariția dreptului iobăgesc (*Untertanenrecht*) ca și concept juridic, prin desființarea definitivă a raporturilor juridice de tip feudal între iobagi și stăpânii funciari în anul 1854, desigur prin clarificarea anevoioasă și îndelungată a aspectelor ce rezultau din acestea (activitatea instanțelor urbariale), care a făcut ca aceste raporturi juridice să mai reverbereze o perioadă. Prin aceasta, o cantitate imensă de drept pozitiv, care reglementa natura și felurile relațiilor de supușenie și implicațiile acestora, precedente juridice etc. își pierdeau obiectul, devenind caduce, păstrându-se în documentele de arhivă și în amintirile mentalului colectiv.

Un alt aspect al acestei transformări era dispariția jurisdicției patrimoniale, aflată într-o strânsă legătură cu fenomenul sus amintit al dispariției raporturilor feudale. Acum, persoanele libere nu mai depind de stăpânul funciar ca primă instanță (inclusiv în disputele dintre iobagi și stăpânii funciari), ci se adresează organelor statului modern, care se străduiește să profesionalizeze domeniul juridic și să transpună în practică separarea puterilor în stat, aici mai ales separarea administrației de justiție (vezi reformele neoabsolutiste, apoi provizoratul liberal când Guvernul era în prima parte a acestei perioade și instanță supremă). În momentul desființării instanțelor domeniiale, la începutul reformelor neoabsolutiste, s-a considerat că *nu există o nevoie reală* pentru o separare a justiției de administrație la primul nivel de judecată, instanțele separate generând și costuri în plus; se considera mai ales faptul că și introducerea unor oficii administrative mixte era un pas înainte, în spiritul reformelor graduale prin pași provizorii specifici neoabsolutismului, acestea reprezentând oricum un pas spre modernizare în comparație cu jurisdicția patrimonială de mai înainte³. Disputele dintre iobagi, țărani liberi, sate etc. și proprietarii funciari își găsesc prelungirea în procesele urbariale, intens politizate și care au avut un decurs sinuos și îndelungat.

Dincolo de acestea s-a manifestat slăbirea rolului dreptului bisericesc asupra indivizilor, proces care a culminat în anul 1895, când Bisericele au pierdut mari părți ale atribuțiilor lor administrative și, implicit, juridice. Reglementările catolice legate de căsătorii au ajuns însă parte componentă a Codului civil (solicitate ca atare de către împărat personal în decembrie 1851, în cursul procesului de apropiere de Vatican care s-a concretizat apoi în Concordatul din 1855)⁴.

---

³ *Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848-1918*, II. Abteilung, Bd. 5 (4. Juni 1851-5. April 1852), Bearb. von Thomas Kletečka und Anatol Schmiel-Kowarzik, Wien, 2013, p. 654.

⁴ Vezi *Monarhia Habsburgică (1848-1918)*, vol. IV. *Problema confesională*, coord. Rudolf Gräf, Academia Română–Centrul de Studii Transilvane–Polirom, 2022, p. 35-46.

Pentru Marele Principat al Transilvaniei, aflat după anul 1849 sub conducerea guvernatorului militar și civil (apoi locumtenentului), ideea introducerii Codurilor de legi – decretată în anexa patentei din 31 decembrie 1851, punctul 33⁵ – era considerată o măsură salutară de către noile autorități și de cei care erau de acord cu reformele acestora⁶. Într-un memoriu din 22 noiembrie 1851, guvernatorul sublinia că introducerea unui Cod civil uniform pentru întreaga provincie este o necesitate, dat fiind că aceasta ar duce la statuarea unei funcționări reglementate și uniforme a justiției, în condițiile în care unul dintre motivele fricțiunilor dintre naționalități era tocmai existența unor legi separate pentru sași și maghiari, populația românească găsindu-și dreptatea după cum, în mod întâmplător, își aveau domiciliul. Schwarzenberg considera că fundalul stării de asediu este propice, însă modificările în sensul adaptării Codului la realitățile juridice provinciale ar trebui făcute cu mare grijă⁷.

Această operațiune a fost plasată în sarcina Comisiei de introducere a instanțelor (Gerichts-Einführungs-Kommission); aplicabilitatea fiind mai simplă, Codul penal a intrat în vigoare pe toată întinderea Monarhiei pe 1 septembrie 1852⁸. Introducerea Codului civil, a cărui adaptare a necesitat o cumpănire mai elaborată, a durat mai mult; elemente precum obținerea și exercitarea dreptului de proprietate conform vechilor reglementări (care decurgeau din principiul eliminării aviticității), donațiile regale și soarta juridică a acestora au fost eliminate, fiind introduse reglementări legate de falimente și de activitatea avocaților. Codul a intrat în vigoare în această formă pe 29 mai 1853⁹.

⁵ „Codul civil general [ABGB] va fi introdus ca lege comună pentru toți apartenenții statului austriac și în acele provincii, în care acesta nu e aplicat, după și cu pregătirile corespunzătoare, și cu luarea în considerare a raporturilor specifice, și de asemenea și Codul penal pentru toată întinderea Imperiului”. Vezi *Reichsgesetz- und Regierungsblatt, Nr. II, Gesetze Nr. 2. und 4. vom 10. Januar 1852*.

⁶ Mulți reprezentanți ai sașilor transilvăneni considerau ABGB ca fiind un cod *excellent* (vortrefflich) și o binefacere dorită de națiunea săsească. Vezi memoriul locuitorilor din Rupea, 1852, Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien (HHSStA), Kabinettsarchiv, Secreta, Ktn. 15, f. 11-18.

⁷ Vezi documentul din Sibiu, 22 noiembrie 1851, Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sibiu [infra: SJAN Sibiu], Colecția Brukenthal, M 1-5, nr. 43 (Sachsenheimsche Sammlung, Saxonicalia) f. 188+189.

⁸ Codul penal, care își extindea reglementările asupra delictelor de presă și definea într-un mod mai extins cazurile de violență publică, nu mai prevedea pedeapsa capitală pentru numeroase infracțiuni grave, precum complicitatea (indirectă) la înaltă trădare, falsificarea de hârtii de credit, distrugerea repetată prin incendiere. Vezi Carl Freiherr von Czoernig, *Österreichs Neugestaltung 1848-1858*, Stuttgart-Augsburg 1858, p. 112. Vezi și L. Mádly, *Die Tätigkeit der Landes-Organisierungs-Kommission im Jahr 1853 – ein neuer Anlauf zur definitiven administrativen Einteilung des Großfürstentums Siebenbürgen*, „Romanian Journal of Population Studies”, Supplement/2011, p. 113-140.

⁹ Vezi Czoernig, *op. cit.*, p. 111-112. Codul civil ABGB a fost introdus pentru prima dată, în mod parțial, în Galiția vestică în anul 1787 și a fost revizuit constant, până la varianta definitivă din anul 1810, fiind aplicat din anul 1812 în întreaga Monarhie, cu excepția Ungariei,

Prima fază a reformelor din sistemul judecătoresc provincial, caracterizată prin activitatea Comisiei amintite, a stat sub influența uneia dintre cele mai interesante personalități care au activat în Marele Principat al Transilvaniei – Johann Karl Umlauff von Frankwell (1791-1861). Născut în Moravia, acesta a primit întâi o educație muzicală, a absolvit studii juridice, optând pentru cariera de funcționar, activând la Cernăuți, Suceava, apoi în Transilvania și cadrul Ministerul de finanțe la Viena, fiind un excelent cunoscător al legislației și istoriei dreptului în provinciile estice ale Monarhiei¹⁰. Pentru situația de atunci este deseori invocată anecdota cu comisarul judiciar austriac care ajunge la sediul unei închisori unde află că un anume inculpat, acuzat de omor, care și-a recunoscut vinovăția, dar nu fusese încă condamnat, nu se afla încarcerat, paznicul arestului asigurând că este de găsit oricum în fiecare zi de târg în oraș, aducând pâine¹¹. Această situație a provizoratului, a delăsării din domeniul judiciar era considerată de către administrația austriacă și mai periculoasă, dat fiind că a survenit după un război civil devastator, reformele fiind cu atât mai necesare. Acestea au început sub coordonarea guvernatorului civil și militar Ludwig von Wohlgemuth, asistat de consilierii săi specializați pe aceste chestiuni. Umlauff și-a început activitatea ca președinte al Comisiei judiciare superioare (Obergerichtskommission) prin inspectarea instanțelor penale. În discursul său de preluare a funcției, rostit în fața membrilor Comisiei și în fața guvernatorului, Umlauff a apreciat importanța și valoarea conferită de conviețuirea mai multor naționalități, care au și instituții și practici de drept diferite, fiind necesare numeroase reforme corespunzătoare timpului¹². În această misiune, Umlauff conștientiza deplin calitatea sa de funcționar străin: „să recunoaștem apoi deschis că noi suntem în parte străini, care întâi trebuie să ne familiarizăm cu instituțiile sociale și juridice de până acum, în timp ce băștinașii, pe de altă parte, trebuie să-și însușească unele noi forme”¹³. Multe asemenea exprimări, dar și caracterul deschis și competent au

---

Croației și Slavoniei. Vezi și Ernst Bruckmüller, *Nation Österreich. Kulturelles Bewußtsein und gesellschaftlich-politische Prozesse*, Zweite und ergänzte Auflage, Böhlau Wien-Köln-Graz, 1996, p. 379.

¹⁰ *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Bd. 15 (Lfg. 67, 2016), p. 93 f. Mai putem aminti aici și faptul că Umlauff a continuat activitatea muzicală pe tot parcursul vieții, întreținând un salon muzical privat și jucând într-un cvartet, specializat pe interpretarea operelor lui Schubert, cu care era prieten apropiat; între altele, a tradus mai multe cântece ale acestuia în limba română, interpretându-le ca tenor.

¹¹ Această anecdotă apare în mai multe relatări privind anii trecerii către neoabsolutism, fiind menționată și cu privire la degringolada de după căderea neoabsolutismului. Nu se poate ști dacă este folosită în sens simbolic, sau dacă este vorba despre o situație singulară sau repetitivă. Pentru cazul de față, vezi Victor Ritter Umlauff von Frankwell, *Leben und Wirken eines österreichischen Justizmannes. Ein biographisches Denkmal, zur Erinnerung an den jub. k.k. Oberlandesgerichts-Präsidenten Johann Karl Umlauff von Frankwell*, Wien, 1861, p. 80.

¹² *Ibidem*, p. 81.

¹³ *Ibidem*, 82.

atras multe simpatii pentru Umlauff, care s-a străduit să învețe și limbile română, maghiară și legislația ungară. Activitatea sa și a Comisiei a stat însă sub semnul unuia dintre fenomenele constante ale sistemului judecătoresc transilvan: procesele restante – în acest caz cele preluate de la instanțele penale provizorii. De aceea, înființarea a și mai multor curți penale de primă instanță și unipersonale, alături numirea unui personal competent pentru acestea și reglementarea sistemului închisorilor au fost prioritățile de prim ordin, activitatea Comisiei fiind lăudată de către ministrul justiției¹⁴.

Pe planul reformelor în domeniul dreptului civil, situația a fost ceva mai complexă, și aici dominând dezordinea și întreruperile activității instanțelor în anii revoluției. Atât pe planul justiției civile, cât și penale, reformele urmau să fie implementate de Comisia de introducere a instanțelor provinciale (Landes-Gerichts-Einführungskommission), care era de asemenea prezidată de Umlauff, acum în calitate de comisar imperial¹⁵. Comisia urma să efectueze împărțirea definitivă pe instanțe a provinciei, alături de numirea personalului, ghidându-se după linii directoare precum: egala îndreptățire, menținerea unui caracter mixt al instanțelor și comisiilor din punct de vedere etnic și confesional, dar cu luarea în considerare a majorităților, limbii și altor realități locale, el însuși făcând un turneu prin întreaga Transilvanie pentru a se asigura de buna amplasare și funcționalitate a instanțelor¹⁶.

Comisarul Umlauff nu și-a putut duce la bun sfârșit misiunea în Transilvania, pe care începuse să o îndrăgească atât de mult; după schimbările la nivel ministerial din anul 1851 au apărut detractori care afirmau că ar fi participat la acte contra statului în Bucovina, unde a activat în anul 1848. Scrisoarea sa de justificare, prin care se absolvea de acuzația că ar fi participat la activitățile revoluționare, a ajuns prea târziu la minister, iar împăratul a fost influențat de către detractorii săi în timpul vizitei sale din Bucovina, emițând încă din Rădăuți ordinul de revocare a sa din funcția de comisar în Transilvania¹⁷. Astfel, Umlauff a ajuns referent al instanței de apel din Lviv (Lemberg), funcția sa din Transilvania fiind preluată de o altă personalitate care va deveni extrem de importantă pentru anii liberalismului – contele Ferenc Nádasdy, care în acel moment era președinte al instanței superioare districtuale din Sopron¹⁸.

În perioada august-noiembrie 1851, când se arătau deja primele semne ale unor evoluții în sensul autoritarismului care vor duce în cele din urmă la Patenta din 31 decembrie 1851, Consiliul de Miniștri a luat în discuție un proiect prin care dorea ca legislația procedurală penală din provinciile periferice (Ungaria,

¹⁴ *Ibidem*, p. 83-84.

¹⁵ *Ibidem*, p. 85.

¹⁶ *Ibidem*, p. 87, 89.

¹⁷ *Ibidem*, p. 90-93.

¹⁸ *Ibidem*, p. 93.

Transilvania, Croația-Slavonia, Galiția, Lombardo-Veneția) să fie adusă la un numitor comun cu procedura existentă în provinciile ereditare (statuată în codul procedural din ianuarie 1850)¹⁹. Unul dintre aspectele fundamentale a fost funcționarea curților cu jurați care nu existau în provinciile amintite; din motive complexe, introducerea acestora nu a fost posibilă, neajungându-se la o reglementare procedurală uniformă pentru întreaga Monarhie²⁰. Ulterior, desființarea curților cu jurați a survenit și în celelalte provincii, prin Patenta din 31 decembrie 1851 (punctul 29 al anexei acesteia), întreaga inițiativă ajungând ad acta²¹. Pentru Transilvania, introducerea acestui tip de instanțe a fost luată în discuție doar tangențial, nefiind solicitată în mod expres. Similar cu situația altor provincii periferice, și aici se considera că „... aceasta ar fi, în condițiile actualului grad de cultură al locuitorilor țării, în condițiile opoziției pașnice a naționalităților și a raporturilor politice prezente, aproape imposibil de aplicat”²². Ulterior, în anul 1862, au avut loc discuții legate de reformarea dreptului penal, mai ales cu privire la tratamentul aplicat delictelor politice, în acest context fiind din nou solicitată introducerea curților cu jurați²³. În cadrul acestei cumpăniri este vorba, în mod primordial, despre balansul dintre legislația și aplicarea erudită a acesteia și cea populară: curțile cu jurați permit oamenilor simpli să participe la actul de justiție, în timp ce instanțele formate din specialiști judecă pe baza unor legi elaborate de specialiști, omul simplu putând fi doar obiect, desigur unul asistat de un alt specialist recunoscut oficial²⁴.

Discuțiile privind oportunitatea și modalitățile introducerii curților cu jurați au continuat și în anii următori, esențiali, ai reformelor din domeniul dreptului, care au condus în jumătatea cisleithană a Monarhiei la Constituția austriacă din decembrie 1867, iar în jumătatea transleithană la formula establishment-ului

---

¹⁹ Codul de procedură penală emis pe 17 ianuarie 1850 avea un caracter provizoriu, fiind inspirat din legislațiile Franței și Renaniei. Noul Cod de procedură penală a fost emis pe 29 iulie 1853 și conținea mai multe elemente moderne, precum instituția procuraturii (care presupunea și un proces bazat pe acuzare, Anklageprozess), caracterul parțial public al procedurii, mai ales la judecata în primă instanță; Curtea de casație a fost eliminată, verdictul judecătorilor extins la posibilitatea declarării vinovăției, a nevinovăției sau a achitării de acuzație; la nivelurile doi și trei de judecată procedura era scrisă. În cazul unor delictes minore se putea recurge la o judecată simplificată, fiind permisă apărarea acuzaților. Acest Cod a intrat în vigoare simultan cu statuarea organizării definitive a justiției în fiecare provincie. Vezi Czoernig, *op. cit.*, p. 113.

²⁰ *Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848-1867, Abteilung II. Abt., Bd. 5*, introducere, p. XLI.

²¹ *Ibidem*, p. 325.

²² Vezi expunerea guvernatorului către împărat din 7 decembrie 1851 privind organizarea politică și juridică a Transilvaniei, HHStA, Kabinettskanzlei, Geheimarchiv, Ktn. 8, f. 1-37.

²³ Philip Czech, *Der Kaiser ist ein Lump und ein Spitzbube. Majestätsbeleidigung unter Kaiser Franz Joseph*, Böhlau Wien-Köln-Graz, 2010, p. 88.

²⁴ Ernst Bruckmüller, *Nation Österreich. Kulturelles Bewußtsein und gesellschaftlich-politische Prozesse*, Zweite und ergänzte Auflage, Böhlau Wien-Köln-Graz, 1996, p. 380.

dualist. În anul 1863, Ministerul justiției a încercat să impulsioneze discuțiile legate de curțile cu jurați prin intermediul dietelor cisleithane, care au avut ca rezultat declararea acestei chestiuni ca fiind o necesitate stringentă din partea multora dintre dietele provinciale întrunite, unele Diete pronunțându-se și pentru extinderea competențelor curților cu jurați și asupra infracțiunilor de presă și de natură politică²⁵. În toamna anului 1865, în Consiliul de miniștri s-a pus întrebarea dacă această chestiune să fie din nou discutată în Dietele nou întrunite, chestiune ce a fost considerată soluționată prin discuțiile purtate cu câțiva ani înainte și de includerea instituției curților cu jurați în noul proiect al Codului de procedură penală, care se afla într-o fază avansată de elaborare. De asemenea, Consiliul considera că la o nouă întrebare adresată în această chestiune Dietelor, acestea vor răspunde similar, singurele probleme putând apărea din cauza competenței curților cu jurați prevăzute în proiectul Codului de procedură penală, care plasa în competența acestora infracțiunile pentru care era prevăzută o pedeapsă de peste cinci ani de închisoare sau pedeapsa capitală, nementionând expres infracțiunile de presă sau politice, acest aspect putând însă fiind modificat, dat fiind că Codul de procedură se bazează pe mai vechea formulare a Codului penal²⁶. Aici s-a constatat un câmp de tensiune între formularea Codului de procedură din partea Consiliului de stat (Staatsrat), care dorea o formulare mai strictă ori îngustă a competenței curților cu jurați, și Dietele, care doreau ca acestora să li se confere competențe largi, o chestiune spinoasă dovedindu-se competența asupra infracțiunilor politice. Consiliul de miniștri a exprimat în mod clar că infracțiunile de lezmajestate și cele conexe nu trebuie să cadă în competența curților cu jurați – invocând caracterul constant și omniprezent al autorității monarhice, în comparație, de pildă, cu injuriile adresate unui ministru în timpul funcției sau după, în calitate de persoană privată, care ar avea încadrări juridice diferite²⁷.

De asemenea, în acest cadru, a mai fost invocat un aspect juridic interesant: cu cât curțile cu jurați au competențe mai largi, cu atât trebuie restricționate modalitățile prin care cineva poate ajunge jurat, mai ales dacă aceste curți trebuie să judece infracțiuni grave, în acest sens propunându-se accesul la această calitate a persoanelor care sunt în categorii fiscale superioare, decizia în acest sens fiind încredințată Dietelor provinciale respective. În cele din urmă, curțile cu jurați au fost introduse în Transleithania în anul 1873²⁸.

²⁵ Este vorba despre Dietele din Boemia, Moravia, Silezia, Austria inferioară și superioară, Stiria, Carintia, Carniola, Istria, Dalmația, Vorarlberg și Bucovina. Vezi *Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848-1967*, Abteilung VI, Bd. 1 (29. Juli 1865-26. März 1866), Viena, 1971, vezi ședința nr. 16 din 16 octombrie 1865, p. 106.

²⁶ *Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848-1867*, Abteilung VI, Bd. 1, p. 107.

²⁷ *Ibidem*, p. 107-108.

²⁸ *Ibidem*, p. 108.

În Ungaria se punea și problema continuității de drept, deci reinstaurarea vechiului sistem care a fost pus în afara legii în decada Bach – considerată o intervenție străină și care a instituționalizat legile austriece. Însă, dacă se considera că introducerea Codului civil în Ungaria ar avea un caracter disruptiv, întrerupând funcționarea de secole a unui sistem de drept, erau multe voci care susțineau că introducerea Codului penal era o binefacere²⁹.

Pe aceste considerente, aplicarea Codului civil a fost sistată în Ungaria în anul 1860 (rămânând valabil în Croația, dar în forma originală, fără modificările survenite din anul 1860)³⁰. Era și un aspect de recâștigare a unui element al statalității, al identității. Transilvania, mai periferică, a beneficiat de amânări și derogări, inițial prin politica promovată de cancelarul aulic Nádasdy și de președintele gubernial Crenneville, care s-au implicat ca în anii liberalismului curțile să judece strict după legile austriece. Cu toate că, în teorie, unificarea legislativă dintre Ungaria și Transilvania decurgea din decizia dietei unioniste de la Cluj, anul 1865 fiind astfel menționat în acest context ca limita decisivă, iar legislația nouă valabilă urma să fie inclusă în culegerea *Országos Törvénytar* cu actualizare anuală, o ordonanță din 27 iunie 1867 a menținut pentru Transilvania Codul civil în vigoare în mod provizoriu. În Dualism, jaloanele legislative au fost Legea XLIII din 1868, care extindea legislația ungară asupra întregului teritoriu al Transleithaniei, și Legea V din 1878, care reprezenta noul Cod penal. Articolul 12 al primei legi organice prevedea însă excepții privind unificarea legislației dintre Ungaria și Transilvania³¹. Pe baza acestui paragraf, Codul civil din 1853 a rămas de fapt în vigoare pe tot parcursul perioadei dualiste, apoi interbelice, fiind oficial scos din vigoare la/de București în/pe 2 iunie 1943 (aplicându-se numai în sudul Transilvaniei).

Astfel, aici s-a înregistrat una dintre cele mai lungi perioade de aplicabilitate. Au existat dispute între oportunitatea păstrării Codului sau introducerea uniformă a dreptului privat ungar, mulți considerând că existența unui Cod clar conferă un sentiment mai puternic al siguranței juridice. În forma și practica târzie a Codului civil în Transilvania, aceasta nu diferea foarte mult de uzanțele juridice ungare – cele mai mari diferențe fiind la capitolul dreptului familiei (averea comună a soților, regimurile moștenirii etc.), în condițiile în care timp de câteva decenii dreptul ungar a preluat multe elemente din dreptul civil austriac. Justiția, cu toate aspectele sale, a fost intens politizată, atât în perioada neoabsolutistă, cât și în cea liberală, dar, practic, și în timpul dualismului.

---

²⁹ *Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848-1867*, Abteilung II., Bd. 5 (4. Juni 1851-5. April 1852), p. 459.

³⁰ Ernst Bruckmüller, *Nation Österreich. Kulturelles Bewußtsein und gesellschaftlich-politische Prozesse* Zweite und ergänzte Auflage, Böhlau Wien-Köln-Graz, 1996, p. 380.

³¹ Wenzel Gusztáv, *A magyarországi s erdélyi magánjog rendszere*, vol. II, Buda, 1864, p. 289 și urm.

Chestiunea națională a jucat, de asemenea, un rol important, reprezentând unul dintre aspectele acestei politizări. De exemplu, de la instaurarea stăpânirii habsburgice a început conflictul statului modern (absolutist lămurat, neoabsolutist) cu stările, ajungându-se la tensiuni care s-au răsfrânt și asupra domeniului justiției. Dar, dat fiind că establishment-ul habsburgic a fost la rândul său un sistem bazat pe stări și avea nevoie de aportul proprietarilor funciari în Transilvania, nu s-au înregistrat schimbări majore, cel puțin până la instaurarea neoabsolutismului. Acum, nobilimea era considerată învinsă și a adoptat în mare parte rezistența pasivă. Introducerea codurilor austriece nu a fost numai, cum se considera deseori atunci, o consecință a acestei înfrângerii, ci și un element de centralizare și uniformizare specific deceniului neoabsolutist. Oricum, pentru mișcarea politică maghiară, eliminarea codurilor de legi și reîntoarcerea la vechiul sistem a devenit un deziderat major. În Transilvania, unul dintre fundamentele intermezzo-ului liberal a fost tocmai păstrarea în vigoare a codurilor și apărarea lor în fața unor atacuri (unele instanțe locale, dominate de spiritul opoziției maghiare, au început să aplice din nou vechile legi); nici după 1867 nu s-a reușit implementarea unei alte legislații în această provincie. Pentru întreg spațiul Monarhiei Habsburgice, inclusiv pentru Ungaria unde au fost aplicate o perioadă mai scurtă, Codurile de legi au statuat siguranța actului juridic, dezvoltând încrederea populației în acesta, și au creat un spațiu juridic uniform, ale cărui remanente dăinuie până astăzi³².

Codurile de legi, rezultat al unui vast și îndelungat proces de codificare, au fost introduse cu unele modificări specifice pentru fiecare dintre provinciile Coroanei, deci nu este vorba despre introducerea strict a aceleiași legislații pe toată întinderea Monarhiei. De exemplu, chestiuni legate de dreptul familiei, tutelă, drept succesoral au fost adaptate cutumelor locale pentru a nu se provoca discontinuități³³. Cu toate că introducerea codurilor (materiale și procedurale) au reprezentat un pas semnificativ spre statuarea unor raporturi stabile, prefigurând introducerea *Definitivum*-ului, adaptările codurilor nu au avut întotdeauna un caracter liberal ori progresiv – aici fiind des amintită și menținerea pedepsei cu bățul (pedepselor corporale), care chiar a devenit unul dintre simbolurile represive ale începuturilor neoabsolutismului³⁴.

Cu toate eforturile depuse în direcția reformelor care urmăreau aplicarea cât mai rațională și umană a legislației penale, chestiunea pedepselor corporale a rămas o temă de discuții în toată perioada neoabsolutismului și liberalismului, existând idei legate de desființarea acestora ca nefiind corespunzătoare cerințelor timpului. Aceste inițiative au culminat în discutarea acestei chestiuni în cadrul

³² *Ibidem*, p. 380.

³³ *Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848-1867*, Abteilung II., Bd. 5, p. 39.

³⁴ *Erdély története*, szerk. Szász Zoltán, Harmadik kötet, 1830-tól napjainkig, Akad. kiadó Budapest, 1986, p. 1434-1435.

Consiliului de miniștri din toamna anului 1865, discuție care relevă până la urmă limitele – deseori jalonate psihologic – ale reformelor în acest domeniu. Inițiativa desființării a aparținut ministrului justiției, care preconiza un proiect de lege pentru abolirea pedepsei cu bățul și a purtării lanțurilor de către deținuți³⁵. Expunând istoricul chestiunii și motivele, acesta sublinia că pedepsele respective, desființate în trecut, au fost reintroduse în legislația penală din provinciile ereditare în momentul în care dreptul penal austriac a fost introdus în Ungaria în anul 1850, o provincie unde asemenea pedepse au existat dintotdeauna și erau considerate necesare. Ministrul argumenta cu necesitățile de ordin umanitar, sanitar, moral, dar și cultural și prin rațiuni de stat, dar și cu principiul justiției, mai ales în condițiile în care asemenea pedepse au efecte diferențiate asupra diferitelor personalități ale oamenilor, acestea fiind și aplicate deloc rar în mod arbitrar și brutal, fără a lua în considerare sănătatea condamnaților, și că, în cazul celor înrăiți nu ar produce efecte, întărâtându-i pe cei care ar fi recuperabili³⁶. Considerând că este inclusiv un element de bază al viitoarei reforme a închisorilor, ministrul sublinia aceste argumentări și cu constatările sale făcute în cadrul închisorilor, unde tocmai cei care primeau asemenea pedepse ajungeau să fie cei mai puțin recuperabili pentru societate, dar și cu ideea că aproape toate legislațiile europene mai noi au desființat aceste tipuri de pedepse, existând altele care să le înlocuiască, precum izolarea, arestul în întuneric etc.

Ministrul de stat Belcredi, însă, nu s-a lăsat impresionat de argumentele ministrului justiției, considerând că, mai ales în cadrul închisorilor, aceste pedepse, aplicate disciplinar nu pot fi abolite, fiind necesare pentru restabilirea liniștii în cazul unor tumulturi, reprezentând faza premergătoare celei mai drastice pedepse și anume uzul de armă; a mai invocat și faptul că în cadrul armatei aceste pedepse încă mai sunt administrate, și ar fi o rușine dacă acestea ar fi anulate peste tot, rămânând aplicabile doar în armată, astfel trebuind desființate și aici – invocând în acest caz experiența sa militară, conform căreia tocmai acele companii și escadroane aveau cele mai mari probleme de disciplină la care se folosea cel mai des pedeapsa cu bătaia. Ministrul de război a subliniat că ar fi bucuros dacă această pedeapsă ar fi eliminată din Codul penal militar, dar pledează pentru menținerea acesteia, dat fiind că într-o închisoare se pot aplica o serie de pedepse care nu funcționează, de pildă, la o trupă aflată în marș. Cu toate că ministrul de stat considera că nu a venit timpul pentru o asemenea reformă, majoritatea miniștrilor s-a pronunțat pentru eliminarea pedepselor corporale și a purtării lanțurilor, ca pedepse principale sau adiționale din Codul penal, acestea putându-se aplica mai departe în context disciplinar. Mai mult, Belcredi a găsit argumentul incompatibilității unei asemenea reforme cu legislația existentă,

---

³⁵ *Protokolle des Österreichischen Ministerrates 1848-1867, Abteilung VI, Bd. 1, ședința nr. 26 din 20 noiembrie 1865, p. 195.*

³⁶ *Ibidem*, p. 196.

anterior nefiind invocat caracterul urgent, subliniind că o asemenea situație ar putea duce la un conflict al guvernului cu parlamentul,³⁷ temându-se că guvernul va putea fi acuzat că nu s-a ocupat de chestiuni mult mai urgente. Ministrul justiției a adus argumente contrare, subliniind că în cadrul reformelor dreptului penal, aceasta reprezintă o chestiune urgentă, pe care o considera ca fiind o pată pe legile țării. Argumentările ministrului de stat (dar și ale celui de comerț, care observa că nu există un motiv evident ori o împuternicire a guvernului să decidă astfel, acesta putând fi acuzat că guvernează în mod absolut) au convins majoritatea membrilor Consiliului, care au votat pentru menținerea acestor pedepse în legislația penală³⁸.

În anii șaizeci au avut loc mai multe procese legate de falsificarea de bani, la care se pare că se recurgea inclusiv din cauza greutăților economice, care nu afectau numai păturile mai puțin înstărite, ci și nobilimea, dependentă – în condițiile profitabilității reduse a domeniilor – de avansurile statului în contul despăgubirilor urbariale. Unul dintre cazurile vestite a fost cel al lui Mihály Kabos, o persoană dintr-o familie destul de importantă, înrudită cu funcționarul superior Daniel Kabos și cumnat al lui Karl (Károly) Eder. Acesta, înglodat în datorii care probabil nu erau de acoperit nici prin vânzarea întregului domeniu, a plătit la târgul din Turda, din 7 martie 1862, prețul mai multor boi, cu bancnote false de 5 florini, fiind prins în flagrant; la plecarea către târg a spus acasă că va merge să vândă caii. Imediat după târg a descins poliția, au percheziționat locuința sa, dar nu au găsit nimic; la Szent Miklós, însă (Sânmiclăuș, unul dintre domeniile sale), judele prim de Turda a găsit înscrisuri și mașinării; ulterior, Kabos, alături de complicii săi Gyarmati Mózes, Richter János și soția acestuia, Tasnádi Anna, au fost predați instanței penale provinciale speciale din Târgu Mureș³⁹.

Cazul în sine și detenția în condiții precare a lui Mihály Kabos, în contextul în care în epocă falsificarea banilor era considerată o infracțiune foarte serioasă, a provocat consternare în rândurile cunoscuților și ale familiei, care au încercat să intervină, inclusiv prin intermediul lui Eder, în sensul ameliorării situației acestuia⁴⁰. Kabos era deținut la Turda în condiții șubrede, împreună cu alți cinci deținuți, într-o încăpere mică, năpădită de ploșnițe; soția acestuia l-a vizitat numaidecât și a încercat să-i amelioreze situația (în timpul vizitei a putut vorbi, cu vocea ridicată, numai despre chestiuni private, nu și despre detalii ale cazului),

³⁷ *Ibidem*, p. 197.

³⁸ *Ibidem*, p. 198.

³⁹ Vezi scrisoarea lui Ilona, fiica lui Kabos, către Károly Eder, Cluj, 14 martie 1862, în Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, D 285: Eder Károly irathagyatéka. (1857-1862), f. 211. Vezi și „Erdélyi Hetilap“, nr. 30, 20 aprilie 1865, Magyar Nemzeti Levéltár -Országos Levéltára, D 285 p. 237. [infra: MNL-OL]

⁴⁰ Vezi scrisoarea soției lui Kabos, Josepha Thallinger (sora lui Eder) către Károly Eder, Cluj, 24 martie 1862, f. 209-210.

dar nu a reușit să obțină transferarea lui la Cluj, fiindcă procesul urma să aibă loc la Turda. Dincolo de furnizarea de alimente și de așternuturi, acesta a reușit să primească doar promisiuni privind ameliorarea situației sale, vărsându-și năduful asupra „familiei nemernice din Keczel” pe care o considera responsabilă de situație și făcându-și griji pentru datoriile și situația materială precară a familiei, dar și pentru faptul că și ea va fi interogată în cadrul cercetărilor⁴¹. Pentru apărare a reușit să-l tocmească pe avocatul Simon Elek, unul dintre cei mai vestiți apărători din Transilvania.

Această relatare ne permite o scurtă incursiune în situația și evoluția sistemului penitenciar al Monarhiei habsburgice, care se afla în acel moment într-un proces de reformare, desigur unul anevoios și uneori controversat, ca și întregul eșafodaj al dreptului penal – și aici trebuie doar să rememorăm modul în care, în anul 1865, s-a decis la nivelul Consiliului de miniștri menținerea pedepselor corporale. Tocmai în acești ani s-au produs o serie de tranziții de la un sistem învechit, tributar încă în unele aspecte unor precepte de tip medieval, dar care se afla într-un proces de modernizare. Reformele tereziene și iosefine în cadrul cărora refacerea în sens iluminist a legislației penale și a executării pedepselor prevăzute în aceasta au constituit începutul, chiar dacă au existat unele încetiniri pe parcursul acestui proces, care a prezentat atâtea elemente contradictorii. Dacă între strădaniile acestor reforme se numărau umanizarea sistemului penal și desființarea pedepsei capitale, tortura nu a fost abolită și au fost introduse noi pedepse, precum munca forțată la vâslele vaselor pe Dunăre, care aducea o mortalitate considerată incredibilă și pentru acele vremuri⁴². Locuri de detenție erau numeroase iar condițiile proaste erau bine-cunoscute, și mai pronunțate în jumătatea estică a Monarhiei, unde controlul asupra acestora era mai lax. Deținuții mai înstăriți puteau însă primi pachete, așternuturi, alimente, chiar vizite, cu condiția ca discuția să aibă loc într-o limbă inteligibilă de către gărzile care erau de față –, acestea fiind drepturi conferite prin diferite prevederi legale. Cu toate că reformele deceniului neoabsolutist au încercat să implementeze un sistem mai clar și mai riguros, situația deținuților, cu un impact major asupra recuperării acestora pentru societate, nu s-a îmbunătățit; la toate acestea se adăuga permanenta lipsă de fonduri și nivelul de calificare al personalului. Primele reforme reale au fost implementate printr-o rezoluție imperială, în octombrie 1865, care erau valabile, însă, numai pentru viitoarea Cisleithanie – aceasta creând *avant la lettre* două sisteme diferite, încă înainte de parafarea efectivă a Dualismului⁴³. Această reformă prevedea îmbunătățiri clare

---

⁴¹ *Ibidem*. În urma acestei scrisori Eder i-a trimis 20 fl. pentru acoperirea nevoilor imediate. Se pare că trăia despărțită de soțul ei, dar nu divorțase.

⁴² Hugo Hoegel, *Freiheitsstrafe und Gefängniswesen in Österreich von der Theresiana bis zur Gegenwart*, Graz-Wien 1916, p. 7. Cea din urmă a fost abolită de către Leopold al II-lea imediat după urcarea sa pe tron, în anul 1790. Vezi *Ibidem*, p. 16.

⁴³ *Ibidem*, p. 70.

ale sistemului de detenție și a fost întărită de desființarea pedepselor corporale și a altor tipuri de pedeapsă în cadrul închisorilor, în noiembrie 1867, printr-un amendament la legislația penală, valabil din nou doar pentru provinciile ereditare⁴⁴.

Același Mihály Kabos a adresat din închisoare o scrisoare lui Károly Eder, în care acesta sublinia că a ajuns acolo din cauza neîndemânării, sperând că instanța îl va absolve de vinovăție, rugându-l să-l ajute mai ales în chestiunea eliberării tranșelor din despăgubirile dijmei, menționând că veniturile domeniului său din Szentmiklós au fost deja sechestrate de direcția financiară în contul restanțelor la impozite și accize⁴⁵.

În urma procesului, s-a arătat severitatea cu care era tratată infracțiunea falsificării de bani: Tasnádi Anna a murit în timpul detenției; la curtea de primă instanță, Mihály Kabos a fost condamnat la 10 ani închisoare și pierderea nobilității, iar Gyármáti Mózes la 15 ani și Richter János la 10 ani de detenție severă; cheltuielile de judecată nu au putut fi recuperate din cauza lipsei averii în cazul tuturor celor inculpați. Tabla regală, ca instanță de apel, a modificat ulterior pedepsele: Richter a primit 8 ani de închisoare, Kabos a rămas cu pedeapsa inițială din care s-a dedus perioada detenției, iar Gyármáti a fost condamnat la detenție severă pe viață. În cele din urmă, Guvernul, în calitate de instanță supremă provincială, a confirmat pedepsele aplicate lui Kabos și Richter, pentru Gyármáti confirmând pedeapsa aplicată de prima instanță⁴⁶.

---

⁴⁴ *Ibidem*, p. 85.

⁴⁵ Vezi scrisoarea din Târgu Mureș, 8 noiembrie 1862 (8/11 sau 5/11). MNL-OL, D 285. Se pare că în acest moment se judeca deja recursul în fața Tablei Regale.

⁴⁶ Vezi „Erdélyi Hetilap“, nr. 30, 20 aprilie 1865, p. 237.